CZU: 343.82:343(478)(094.4) **DOI: 10.5281/zenodo.7363006**

SUPRACRIMINALIZAREA ŞI HIPERCRIMINALIZAREA PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE PRIN EXPUNEREA LA PROCESE SUBCULTURALE ÎN MEDIUL CARCERAL

SAMOILENCO Victor,

doctorand, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova,
ofiţer principal al SLA, comisar de justiţie, Penitenciarul nr.3 Leova
ORCID: 0000-0002-9277-5983

Criminal subculture is a negative phenomenon that perfectly characterizes prison life in our country. One of the negative effects is the resistance of convicts to the positive effect of resocialization and education actions. Another effect is recidivism in the detention environment. The aim of this research is to analyze the opportunity to introduce new terms in the criminological approach of subculture, namely the overcriminalization and hypercriminalization of detainees. These terms refer to 2 ways to re-offend in detention. Hypercriminalization is the most serious form of recidivism of detainees and and refers to the criminal lifestyle adopted voluntarily by persons deprived of their liberty. Hypercriminalized people want to commit as many crimes as possible, disregarding prosocial norms and adoring the criminal group and the rules imposed in this group. The behavior of these people can be changed through long-term interventions and multidisciplinary assistance. Their resocialization would lead to a decrease in the crime rate and an increase in social stability.

Keywords: criminal subculture, subcultural processes, overcriminalization, hypercriminalization.

Este bine ştiut faptul că scopul pedepsei penale îl constituie „restabilirea echităţii sociale, corectarea şi resocializarea condamnatului precum şi prevenirea săvârşirii de noi infracţiuni” [1, Art.61, al.(2)]. În acelaşi timp este cunoscut faptul că „detenţia unei persoane presupune că acesta este plasată într-un mediu în care acceptă un anumit mod de trai, gândire, apreciere, comportament, relaţii interpersonale care sunt în conformitate cu subcultura penitenciară” [2, p.117]. Nu în ultimul rând ne este cunoscut că „subcultura criminală reprezintă un fenomen social, în cadrul căruia relaţiile dintre indivizi, valorile, activitatea, comportamentul, modul lor de viaţă şi de gândire sunt bazate pe un sistem de norme neformale orientate împotriva normelor oficiale” [3, p. 449], şi totodată că aceste norme, care sunt neformale, nescrise, neoficiale, nelegale se prezumă a fi capabile de a modela la condamnaţi inclusiv forme de conduită antisocială, şi anume variantele cele mai prejudiciabile de comportament, care se pretează unor calificări de natură penală, constituind infracţiuni. Rezultă aşadar că în primul rând contactul persoanelor private de libertate cu subcultura criminală este factorul care compromite scopul pedepsei penale anterior menţionat şi nu activitatea în sine a organului de drept abilitat cu asigurarea executării

pedepselor penale privative de libertate, deşi acesta din urmă trebuie să îşi asume un rol mai vizibil în contracararea acestei subculturi.

Evident nu toate persoanele supuse unei pedepse penale pot fi prezumate ca promotoare a normelor de subcultură. În primul rând pentru că o bună parte din acestea conform sentinţei au de executat pedepse penale neprivative de libertate şi prin urmare, nu intră în contact şi le rămâne necunoscută rutina penitenciarului, în al doilea rând pentru că la o bună parte din persoanele private de libertate ca rezultat al condamnării, deşi le este atribuit un rol şi un anumit statut în mediul carceral (aparţinând astfel unei categorii informale), în corespundere cu normele subculturale evident, nu cedează tentaţiilor şi resping acest rol, deci, în mod efectiv nu şi-l asumă, chiar dacă acest fapt se întâmplă mai fregvent cu acei condamnaţi care au fost diminuaţi în statutul lor (abijânîe) comparativ cu condamnaţii cărora le este conferit un statut în mediul de carceră mai înalt (blatnoi, mujâc, etc.). Condamnaţii conştientizează şi reacţionează în mod diferit la efectul subculturii criminale iar „apartenenţa la una dintre categoriile informale este în primul rând o funcţie a atitudinii faţă de administraţia penitenciarului” [4]. Unii condamnaţi colaborează cu administraţia, unii menţin raporturi absolut neutre, iar alţii sunt în conflict şi opun rezistenţă la efectul pozitiv al acţiunilor de resocializare, inclusiv prin continuarea activităţii criminale în detenţie şi antrenarea altor persoane private de libertate în astfel de activităţi.

Scopul subculturii criminale este inclusiv cel de a favoriza săvârşirea infracţiunilor în mediul de detenţie. Din punct de vedere juridico-penal, putem afirma că subcultura criminală este în strânsă legătură cu criminalitatea organizată, astfel încât, nu e neapărat ca în toate cazurile, toată latura obiectivă a infracţiunii să se înfăptuiască în detenţie, întrucât mediul carceral poate servi ca loc în care are loc numai etapa de organizare şi planificare a infracţinii, aceasta consumându-se în afara penitenciarului, fiind executată de alţi autori, inclusiv cu ajutorul altor complici. În acest mod, subcultura criminală devine conectată la realitatea extracarceralã şi îi poate fi atribuit rolul de modelator al criminalităţii în general, nu doar al criminalităţii penitenciare. Ar fi eronat să concepem aşadar, subcultura criminală ca pe un element ce are rezonanţă numai în mediul deţinuţilor. Pe de altă parte, cea mai puternică rezonanţă totuşi în acest mediu o are, de îndată ce infracţiunile care se săvârşesc sub vastul imperiu al normelor subculturale constituie în sine o variantă de recidivă deosebit de periculoasă, întrucât sunt săvârşite de persoane care refuză în mod categoric şi deliberat normele prosociale, chiar sub auspiciul sancţiunii.

Clemmer, citat de cercetătorii sloveni Meško şi Hacin, consideră că aderarea la subcultura criminală reprezintă „un eşec de adaptare la mediul de detenţie”. [5,

p. 334] Menţionăm că realitatea carcerală este conturată în penitenciarele lumii în mod diferit, la fel şi subculturile din cadrul acestora. În unele ţări subcultura penitenciară a condamnaţilor o domină pe cea a angajaţilor şi are capacitatea de a-şi impune normele într-o manieră destul de brutală, dimpotrivă în unele state aceasta este abia sesizabilă la fel cum este cazul închisorilor din Slovenia, care asigură o rată de resocializare la nivel cu penitenciarele din nordul Europei (Norvegia, Finlanda), cele mai performante din acest punct de vedere. Din această perspectivă, aderarea la subcultură nu ar reprezenta, pentru un deţinut din Republica Moldova un eşec de adaptare, dimpotrivă, ar fi exact un semn de adaptare, indiferent de statutul informal care îi revine. Persoanele neadaptate din detenţie, de regulă, nu au un semn de identificare socială, sunt în conflict cu masa de deţinuţi, se deţin separat, deoarece este necesar să le fie asigurată securitatea [6], şi se opun cu vehemenţă subculturii, nefiind de acord cu diminuarea statutului lor şi cu poziţia degradantă care le revine, sau nu sunt de acord cu sistemul neformal şi ilegal de „taxe” care sunt impuse de autorităţile interlope pentru a forma binecunoscutul „obşceac”, etc. Din acest punct de vedere, putem spune că termenul „adaptare la mediul de detenţie” în cazul penitenciarelor din Republica Moldova, poate avea numai un sens depreciativ, deoarece reprezintă o adaptare la un mediu degradant şi ostil pentru întreaga structură a personalităţii umane (sunt afectate cogniţiile, voinţa, afectivitatea, convingerile, valorile, etc.).

Din cele expuse denotă că în Republica Moldova penitenciarele nu au acea capacitate de a cultiva la deţinuţi bune moravuri, impedimentul fiind subcultura criminală care integrează diferite elemente precum limbajul criminal, stratificarea socială a condamnaţilor, tradiţii şi obiceiuri criminale, etc., toate acestea, favorizând cultul violenţei şi al câştigurilor rapide şi uşoare. Chiar şi o persoană care a fost privată de libertate săvârşind infracţiunea sub imperiul unor cricumstanţe excepţionale, care în mod normal nu ar acţiona şi nu ar gândi ca un criminal, poate fi sedusă cu uşurinţă de subcultură, mai ales dacă i se sugerează că actul condamnării sale este o dovadă de injustiţie, fiind montată împotriva colaboratorilor organelor de drept. Pentru a fi atrasă în subcultură i se oferă prestigiu, sentimentul de importanţă, i se formează convingerea că se află pe o poziţie de autoritate şi în cele din urmă, poate fi atrasă în activitatea criminală. În acest mod are loc o supracriminalizare a infractorului chiar în mediul de detenţie: un caz specific când pe lângă infracţiunea pentru care este condamnat, acesta mai săvârşeşte o infracţiune, deja nu contează dacă aceasta este sau nu descoperită de către organele de drept, cel puţin nu prin prisma corijării şi resocializării, deoarece în ambele cazuri, denotă că echipa multidisciplinară care desfăşoară acţiunile de resocializare a eşuat lamentabil, mai ales pe palierul motivării şi convingerii condamnatului de a corecta comportamentul său antisocial.

Din rutina penitenciarului din păcate nu lipsesc astfel de situații când persoanele condamnate reușesc să săvârșească infracțiuni iar o bună parte a acestora să rămână necunoscute organelor de drept, şi prin urmare, nepedepsite. Este de la sine înțeles că mediul carceral este în primul rând un mediu de consum, dacă ar fi altfel, în detenție nu ar fi fost implementat tratamentul farmacologic cu metadonă, pentru condamnații care își declară deschis dependența. Conform ultimului raport anual de bilanț al ANP, în 2021, per total, în instituțiile penitenciare au fost înregistrate 160 de cazuri când la efectuarea de percheziții s-au ridicat produse şi substanțe narcotice, comparativ cu anul 2020, când s-au înregistrat 78 de cazuri [7, p. 8]. Totodată, în anul 2021 au fost inițiate 158 de cazuri penale și contravenționale în legătură cu circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor pe teritoriul instituțiilor penitenciare dar și în legătură cu transmiterea ilegală a unor obiecte interzise persoanelor deținute în penitenciare [7, p. 10], din care denotă că o bună parte a narcomanilor din detenție tăinuiesc dependența și sunt consumatori ilegali. Acest fapt presupune că spectrul infracțiunilor reglementate de art. 217-217^6 din CPRM sunt susceptibile de a avea un aport considerabil la supracriminalizarea persoanelor private de libertate.

Apare întrebarea „ce legătură ar avea această stare de lucruri cu procesele subculturale?”. În primul rând faptul că introducerea de substanțe interzise în penitenciar de către condamnați în mod obligatoriu trebuie să aibă loc cu acordul și prin modalitatea care o decid liderii acestei subculturi. Este de la sine înțeles, altfel consecințele pentru elita criminală ar fi devastatoare, deoarece ar crește numărul măsurilor de regim, în deosebi al percheziților inopinate, s-ar ridica cartele sim, telefoane, altfel spus, obiecte care pot constitui dovada altor infracțiuni sau și mai simplu, obiecte indispensabile pentru inițierea, organizarea și coordonarea din penitenciar a altor infracțiuni care au loc în afara mediului carceral. Introducerea și consumul de substanțe interzise în penitenciar așadar, are loc sub egida elitelor criminale, în caz contrar, apare riscul contracarării infracțiunilor de către administrație. Mai mult de atât, liderii subculturii criminale pot organiza un consum ilegal public pentru întreaga elită criminală din penitenciar în contextul unor sărbători (ex. ziua de naștere a unui „smotreashii”, etc.) pentru a menține și întări coeziunea la nivelul grupului, iar acest fapt atinge semnificația unui adevărat ceremonial, care este un element esențial al subculturii, deoarece subcultura nu este alcătuită doar dintr-un sistem de norme informale, dar și din elemente de limbaj, varietăți pseudo-artistice, etc.

Orice mediu de consum este susceptibil de a deveni un mediu latent al actelor de violență în măsura în care drogurile afectează funcțiile psihice ale persoanei, stimulând agresivitatea, iar penitenciarul nu este o excepție în acest sens.

Consumul organizat de droguri în penitenciar este deseori o activitate concomitentă cu jocurile de hazard, jocuri în care există mize, necâştigători şi învingători, prin urmare, încă o sursă de conflict care poate degenera în acte de violenţă. Aşadar, dincolo de demenţa datorată consumului, din cauza căreia condamnaţii pot deveni brutali şi deteriora bunurile unităţii de detenţie, mai există şi violenţa orientată spre persoane, care finalizează cu vătămări fizice de diferită gravitate, care se pretează la fel unor calificări în sfera penalului, aducând un aport semnificativ la supracriminalizarea persoanelor private de libertate. Conform ultimului raport de bilanţ al ANP, în 2021 s-au înregistrat 1153 cazuri de leziuni corporale, fapt ce prezintă o creştere cu 11,18% mai mult faţă de anul 2020 [7, p. 8].

Societatea carcerală a ajuns extrem de stratificată din cauza violenţei care a devenit principalul instrument de discriminare a grupurilor vulnerabile de deţinuţi. Se recurge mai fregvent la violenţa fizică, psihică şi sexuală, iar normele subculturale prescriu chiar molestarea sexuală a pedofililor şi violatorilor, sub pretextul că infracţiunile cu caracter sexual sunt ruşinoase. În 2021, conform raportului de bilanţ, a avut loc un singur caz de acţiune violentă cu caracter sexual în mediul deţinuţilor [7, p.10]. Cifra 1 este însă statistica exprimată de autorităţi, adică doar ceea ce organele de drept au reuşit să descopere, în realitate, diferite cazuri de hărţuire sexuală şi non-sexuală rămân tăinuite din cauza ideologiei criminale care nu-i tolerează sub nici o formă pe turnători [8, p.148], pe de o parte, iar pe de altă parte, a concepţiei eronate conform căreia „cu cât mai multe infracţiuni sunt înregistrate, cu atât mai scăzut este nivelul de apreciere a muncii” [9, p.449]. Dimpotrivă, infracţiunile contra patrimoniului sunt „cele mai demne pentru a trăi sentimentul de mândrie infracţională”. Adepţii subculturii nu concep ideea că orice infracţiune în sine este o faptă reprobabilă şi ruşinoasă, dimpotrivă, asociază un anumit tip de criminalitate cu „bărbăţia” şi „demnitatea”, de unde rezultă că fundamentul subculturii criminale nu este constituit din valori autentice ci din pseudovalori, care sunt extrem de periculoase, constituind un rău social care trebuie nimicit.

Actele de violenţă şi consumul de droguri în mediul deţinuţilor ţin de cele mai dese ori de o criminalitate ocazională şi determină aşadar fenomenul „supracriminalizării”, care este un marcher al recidivei în detenţie, însă şi „hipercriminalizarea” persoanelor private de libertate reprezintă deasemenea o recidivă, doar că mult mai periculoasă şi mult mai profundă. Hipercriminalizarea este o etapă de îndoctrinare completă a condamnatului şi o ancorare definitivă a acestuia în subcultură. În cazul supracriminalizării condamnatul nu transformă activitatea infracţională într-un scop în sine, fiind vorba despre situaţii hazardate, de infracţiuni care au fost săvârşite sub imperiul unor cauze diverse, infracţiuni

legate de a satisface nevoia de consum sau de infracțiuni comise sub catalizatorul impulsivității. Dimpotrivă, hipercriminalizarea reprezintă o etapă de asumare a unui stil de viață infracțional, când condamnatul transformă activitatea criminală în scop în sine, fiind însoțită de disprețul declarat față de reprezentanții organelor de drept, față de lege și de o adorație extremă a legilor hoțești și a „hoților în lege”. Hipercriminalizarea este acel punct de amplitudine, în care condamnatul refuză cu vehemență acțiunile de resocializare, pune la îndoială beneficiul, utilitatea și forța lor educativă, e punctul în care acesta nu își dorește efectiv resocializarea, privind-o ca pe o subjugare și ca pe un rău, preferând „să exceleze în infracțiunile nobile” pe care le concepe ca și unică virtute spre care ar trebui să tindă.

Pornind de la ideea de hipercriminalizare, putem să concepem și esența virtuții în percepția condamnaților îndoctrinați în subcultură, și anume, „capacitatea de a câștiga bani mulți prin intermediul activității infracționale”. În special predomină idealul de „om al tuturor posibilităților”, care are statut criminal și autoritate, având resurse financiare nelimitate și bucurându-se de prestigiu în lumea interlopă. Indivizii hipercriminalizați când se eliberează sunt extrem de frustrați de „lipsa lor de autoritate și de importanță”, de faptul că „la libertate nu-i cunoaște nimeni”, astfel încât, continuă activitatea lor infracțională, abordând-o cu totală lipsă de precauție, în mod intenționat, pentru „a se asigura” că vor fi reîncarcerați. Altfel spus, vorbim despre persoane care nu văd în libertate o oportunitate ci mai curând o „neșansă” care duce la pierderea statutului. Nevoia de a fi stimat, apreciat, de a avea un statut, sunt în sine calități umane și sunt prevăzute de Maslow ca trebuințe tipic umane, fiind incluse în piramida sa. Lipsa abilităților prosociale la unii indivizi le creează dificultăți în satisfacerea acestor trebuințe, astfel încât, aceștia caută alternative, și cel mai simplu și ușor de asimilat este modelul negativ: „sunt blamat și dezaprobat dar îmi caut adepți în persoane care au aceleași probleme ca mine și mă impun până în punctul în care capăt autoritate printre ei”. Acesta este motivul pentru care limitarea libertății nu are efect în excluderea recidivei. Condamnatul va recidiva atât timp cât prin pierderea libertății va câștiga altceva decât educație și valori autentice, și anume, recunoaștere, stimă din partea semenilor infractori ca și el. Aceasta și este pledoaria de bază când apare întrebarea „să stârpim sau nu subcultura criminală?”.

Revenind la supracriminalizarea și hipercriminalizarea persoanelor private de libertate, s-ar cuveni să ne întrebăm cum ar fi corect să le înțelegem din punct de vedere procesual: sunt ele 2 fețe ale uneia și aceleiași monede sau mai curând 2 etape în care una o succede pe alta? Practica spune că condamnatul săvârșește una-două infracțiuni până a transforma activitatea infracțională în scop și într-un stil de viață asumat. Acest fapt este și necesar pentru „a demonstra” în fața elitei

tupeul de criminal şi abilităţile, prin urmare, varianta etapelor succesive pare mai obiectivă. Nu există situaţii când elita criminală acceptă în tagmă un condamnat fără o instruire şi o testare prealabilă a aptitudinilor de criminal, mai ales dacă acesta este foarte tânăr sau este transferat din penitenciarul pentru minori. Mai exact, accederea în elita criminală presupune o perioadă de ucenicie, când este testată inclusiv fidelitatea persoanei vizavi de principiile şi tradiţiile criminale, este analizat trecutul criminal pentru a exclude accederea în elită a condamnaţilor ce au săvârşit infracţiuni ruşinoase (traficanţii, pedofilii, violatorii), dar şi trecutul în sens general, contând relaţia şi atutudinea faţă de mamă şi faţă de femeile din familie în general, care trebuie să fie una tandră şi ocrotitoare, nu şi în cazul în care reputaţia acestora este una proastă iar comunitatea le percepe ca fiind „depravate”. Anumite practici şi orientări sexuale constituie fapte reprobabile, incompatibile cu statutul de „om”, conform normelor subculturale, deci, este verificat şi acest detaliu important al vieţii personale, precum şi multe altele, unele fiind tăinuite de către „elitiştii” din detenţie, constituind taine ce au dreptul să le cunoască doar cei iniţiaţi şi cu experienţă în practicarea ritualurilor criminale. Supracriminalizarea şi hipercriminalizarea persoanelor private de libertate prin expunere la procese subculturale reprezintă aşadar două etape importante în procesul de devenire a ceea ce putem numi, în sens ironic firește, „nobilime interlopă”.

De ce este important să aducem în cadrul criminologiei aceste 2 noţiuni, anume când abordăm procesele subculturale din detenţie? Ei bine, există în primul rând un rezon practic ce se referă la schimbarea strategiei de resocializare a deţinuţilor. Ea pornește de la identificarea unor riscuri şi nevoi criminogene pentru fiecare deţinut în parte, în baza cărora este perfectat un program individual de resocializare. La moment această strategie de lucru nu face distincţie între deţinuţii noi sosiţi aflaţi la prima încarcerare, deţinuţii supracriminalizaţi şi cei hipercriminalizaţi în mediul de detenţie, respectiv nu există un program de terapie psihosocială anume pentru adepţii subculturii criminale care fac parte sau riscă să facă parte din elita criminală, program a cărui intervenţii să fie axate strict pe convingerea şi motivarea deţinutului de a renunţa la subcultură, respectiv, nu există nici instrumentariul prin care să fie identificaţi aceşti deţinuţi. Cu alte cuvinte, nu există tehnici prin care să se stabilească dacă în riscurile şi nevoile criminogene ale deţinuţilor pot fi incluse inclusiv riscul de a adera la subcultură sau nevoia de a fi desprins de la aceasta. Strategia de resocializare existentă la moment pune accentul numai pe experienţa infracţională propriuzisă iar programele de terapie psihosocială sunt modelate după infracţiune, existând programe pentru narcomani, pentru condamnaţii care au săvârşit infracţiuni de sustragere, pentru condamnaţii care au săvârşit infracţiuni de violenţă, infracţiuni cu caracter sexual, şi deja programe educative, inclusiv de

alfabetizare, instruire profesională şi programe care acoperă riscuri şi nevoi generale, specifice pentru toţi deţinuţii, etc.

În urma celor expuse, concluzionăm faptul că supracriminalizarea şi hipercriminalizarea persoanelor private de libertate în mediul carceral prin expunerea acestora la procese subculturale constituie 2 noţiuni absolut noi care pot fi valorificate în abordările criminologice ale subculturii criminale, şi sunt extrem de necesare pentru a face distincţie între deţinuţii care recidivează în mediul de detenţie şi nerecedivişti, pentru tipologizarea diferitor recidivişti în mediul de detenţie dar şi pentru a identifica noi oportunităţi de desocializare a deţinuţilor din subcultură în vederea resocializării lor ulterioare în cultura de bază. Deţinuţii supracriminalizaţi şi cei hipercriminalizaţi prezintă 2 categorii de recidivişti care se atârnă în mod diferit faţă de subcultură, riscurile şi nevoile lor criminogene sunt diferite, prin urmare şi programele de intervenţie axate pe schimbarea lor comportamentală vor fi diferite. În special deţinuţii hipercriminalizaţi prezintă un deosebit interes pentru practicieni cât şi pentru teoreticieni, deoarece ei duc modul „cel mai infracţional de viaţă” şi se conduc de norme antisociale, opunând rezistenţă la efectul pozitiv al acţiunilor de socializare şi prezentând un pericol pentru stabilitatea, siguranţa şi respectarea regimului în penitenciar.

Referinţe:

1. Codul Penal al Republicii Moldova.
2. MĂRGĂRINT, T. Viaţa în detenţie. Antropologia cotidianului. În: Revista de Etnologie şi Culturologie, vol.XXVII, Chişinău: 2020, p. 117-123.
3. ŞUBELIC, L. Subcultura criminală în spaţiul ex-sovietic, În: Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale „Criminalitatea transfrontalieră şi transnaţională: tendinţe şi forme actuale de manifestare, probleme de prevenire şi combatere” (Chişinău, Moldova, 26 iunie). Chişinău: 2018, p. 449-455.
4. VAVOKHINE, Y. La sous-culture carcérale (post)soviétique face à l’utilisation par l’administration pénitentiaire des doctrines d’autogestion, OpenEdition Journals/Champ Pénal. [Accesat: 22.03.2022] Disponibil: https://journals.openedition.org/champpenal/7
5. MEŠKO, G., HACIN, R. Prisoners’ and Prison Workers’ Views on the Prison Subculture in Slovenia. În: Revija za kriminalistiko in kriminologijo. Ljubliana. 2018, p. 333-345.
6. Codul de Executare al Republicii Moldova.
7. Ministerul Justiţiei al RM. Administraţia Naţională a Penitenciarelor. Raport privind activitatea sistemului administraţiei penitenciare pentru anul 2021 – Chişinău, 2022. [Accesat: 22.03.2022] Disponibil:

https://drive.google.com/file/d/1ltu2_qZ8BYQznVTuSEvjVPPfO0j67MOr/view

8. RUSU, O. Generalităţi privind evoluţia şi conţinutul subculturii criminale. În: Analele Ştiinţifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, compartimentul Ştiinţe socioumanistice, Chişinău: 2007, p. 147-150.
9. FAIGHER, A., CERNOMOREŢ, S. Unele reflecţii privind criminalitatea penitenciară în Republica Moldova. În: materialele Conferinţei Ştiinţifice Naţionale cu Participare Internaţională „Ştiinţa în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (Bălţi, Moldova, 26-27 iunie, 2020). Ed. a 4-a, Bălţi, 2020. p. 445-450.